

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 8, 31 Август

КУНГАБОҚАР СЕЛЕКЦИЯСИДА ДУРАГАЙЛАШ ТАРТИБИ

Луков М. К., Эргашев Ж. Ш

Термиз агротехнологиялар ва инновацион ривожланиш институти

Аннотация; Ушбу мақолада кунгабоқарнинг янги навлари ва дурагайларини яратиш учун, кунгабоқарни дурагайлаш тартиби;-ота-она жуфтларни тўғри танлаш, она ўсимлик гулини бичишга тайёрлаш, кастрация ўтказиш, ота ўсимлик гулидаги чангни йиғиш ва у билан она ўсимлик гулини чанглатиш тартиби ҳақида маълумотлар келтирилган

Таянч сўзлар, Кунгабоқар,гермафрадитўсимлик гулини бичиш, чанг йиғиш ва чанглатиш, чеклаш халтачасидан фойдаланиш, ёрлик осиш, уруғланиш, уруғнинг шаклланиши

Duragaylash tartibi 3 ta bosqichdan iborat: **1.Gulni chatishtirishga tayyorlash. 2.Gulni bichish (kastratsiya) o'tkazish. 3. Gulning changini yigish va changlatish o'tkazish.**

Duragaylash o'tkazish uchun kungaboqarning serhosil, urug'ida moy miqdori ko'p, tezpishar, kasalliklar va zararkunandalar bilan zararlanishga bardoshli, texnik vositalar bilan ishlov berishga qulay navlarini yaratish uchun seleksionerning maqsadiga muvofiq navlarning ota-ona (erkak va urg'ochi) жуфт shakllari tanlanadi. Dastlabki ish navning urg'ochi (germofradit) o'simligini bichishga tayyorlashdan boshlanadi. Buning uchun tanlangan urug'ochi shakldagi o'simlikning guli ochilish arafasida to'pgulga izolyator xalta kiygiziladi. Chunki kungaboqarning gullari ochilish boshlanishi bilanoq hasharotlar va asalarilar bilan changlanib qolish mumkin. Gulni bichishga tayyorlash uchun gul ochilib boshlangandan 3-4 kuni kech soat 17-18 da o'tkaziladi.

Gulni bichishga tayyorlash tartibi. Dastlab to'pgulning chetidagi o'rama soxta barglar qaychi bilan kesib tashlanadi. Undan so'ng savatchaning chetidagi tilsimon gullar ham olib tashlanadi. Bundan tashqari savatchaning chetki birinchi ikkinchi айланасида joylashgan naysimon gullar ham qisqich (pinset) bilan terib tashlanadi. (qaychi va pinset ishlatishdan oldin spirt bilan paxta yordamida artib turiladi). So'ng savatchaning markaziy qismidagi poyaslarda joylashgan naysimon gullar ham olib tashlanadi. Xullas savatchaning 3-6 poyaslarida 50-60 ta yaxshi

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 8, 31 Август

rivojlangan naysimon gullar qoldiriladi. Boshqa gullar qoldirilmasdan terib tashlandi va keyin savatchaga izolyator xalta kiygizilib quyiladi.

Chatishtirishning ikkinchi bosqichi. Germofradit gullarda bichish o'tkazishdan iborat. Savatchadagi gullar ochilishining 4-5 kuni ertalab soat 7-8lar da o'tkaziladi. Urg'ochi guldagi izolyator xalta ochiladi va gullarning holati birma-bir tekshiriladi. Bichish o'tkaziladigan naysimon gullarda changchilar gultojdan balandga chiqmagan bo'lishi kerak. Bichish uchun har bir naysimon gulning gultojlarini ochilib urug'chi atrofida joylashgan 5 ta dan changchilar pinset bilan terib tashlanadi. Barcha gullarda bironta ham changchi qolmasligi kerak. So'ng savatchaga izolyator xalta kiygizilib quyiladi va izolyatorga navning nomi, urg'ochilik belgisi (♀) bichish o'tkazilgan kunning sanasi, o'tkazgan kishining familiyasi yozib qo'yiladi.

Uchinchi bosqich ish. Erkak shakldagi nav o'simligining changini yig'ish va bichilgan o'simlikni changlatishdan iborat. Kungaboqar gulidagi changini yig'ish oson kechadi. Chunki guldagi changchilar to'pgulning yuzasiga chiqib qoladi. Chang yig'ish uchun erkak shakldagi gullari ochilgan o'simlikning gul to'plamiga xaltacha kiygizilib, gul to'plam qoqilsa yoki chyotkacha bilan gul to'plam yuzasi surkalsa ham changchilar xaltacha tushib to'planib qoladi. Urg'ochi bichilgan o'simlikni changlatish uchun shu yig'ilgan changlar maxsus chyotkachalar yoki paxta bilan gul o'ringa surkaladi. Kungaboqarni chatishtirishda changlatish o'tkazishning oson yo'li obmakivaniya usuli hisoblanadi. Buning uchun xiltachada yig'ilgan changchilar bichilgan o'simlik dalaga keltiriladi va changchilar likopchaga solinadi. So'ng bichilgan o'simlikdagi izolyator xalta olinib, o'simlik poyasining gul to'plam tomon qismi egilib gul to'plam likopchadagi changchilarga bir ikki marta surkalib olinadi. Urug'chining yuzasida bir nechtadan changchilar yopishib qoladi. So'ng changlatilgan gul to'plamga чеклаш халтачаси kiygiziladi. Чеклаш халтада oldingi yozilganlarga qo'shib erkak shakldagi navning nomi, erkaklik belgisi (♂) changlatish o'tkazilgan kunning sanasi, o'tkazgan kishining familiyasi yoziladi. Чеклаш халтача ичида changlanish va urug'lanish jarayonlari bo'lib o'tadi. Changlatish o'tkazilgandan 6-7 kundan keyin чеклаш халта olib qo'yiladi. Chunki kungaboqarda changalanish va urug'lanish jarayonlari qisqa vaqtda bo'lib o'tadi. Urug'lanish jarayoni boshlashdan 20-25 kun o'tgandan keyin urug'lar unuvchanlik qobiliyatiga ega bo'ladi va bu urug'lar duragay urug'lar hisoblanadi. Duragaylash tufayli olingan ko'p sonli urug'lar ekilib, duragayning

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 8, 31 Август

so'ngi avlodlari bo'yicha chetdan changlanuvchi ekinlar seleksiyasida qo'llaniladigan yakka oilaviy tanlan va oilaviy guruhlab tanlashlar asosida kungaboqarning yangi navlari yaratiladi

Хулоса; Дурагайлаш ўтказишда, кунгабоқарнинг гуллаш биоло гиясини, гулнинг морфологияси ва анатомиясини мукамал билиш ва гуллаш бошланишининг 3-4 куни белгиланган вақтда гулни бичишга тайёрлаш, эркак ўсимликнинг чангини йиғиш ва тўпланган чанг билан она ўсимлик гулини ўз вақтида чанглатиш, чеклаш халатачасидан тўғри фойдаланиш қоидаларига риоя қилиш мақсадга мувофиқ

Адабиётлар рўйхати

1. Абдукаримов Д.Т Дала экинлар ухсусий селекцияси /Дарслик / Тошкент 2007 й 263-264 б.
2. Аманова А, Рутамов А. Мойли экинлар жаҳон коллекциясини ўрганиш бўйича услубий кўрсатмалар. Тошкент 2010 й. 9-12 б.
3. Пустовойт В.С. Подсолнечник. Краснодар 1967.г. С.111-118.
4. Луков М.К. Мойли экинлар селекцияси ва уруғчилиги. /Услубий кўлланма / С 2013й. 54-55 б.
5. Ёрматова Д. Мойли экинлар “Зарафшон нашрети” С 2004 й. 76-78 б.